

prikazi i recenzije

Milko BRKOVIĆ, *Isprave hrvatskih narodnih vladara i latinske isprave bosansko-humskih vladara i velmoža*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, Djela, knjiga 10; Ziral – Zajednica izdanja Ranjeni labud, knjiga 106, Zadar – Mostar, 1998., 442 str.

Postojanje bogate građe hrvatskih srednjovjekovnih isprava neosporno je. Ipak, u nesrazmjeru s obiljem diplomatskoga gradiva, stoji relativno malobrojna stručna diplomatska literatura. Stoga je djelo pod gornjim naslovom, nastalo iz pera dr. Milka Brkovića, dugogodišnjeg proučavatelja hrvatske diplomatike, nesumnjivo dragocjen i pozornosti vrijedan prinos hrvatskoj historiografiji, koja se poglavito bavi pomoćnim povijesnim znatnostima.

U uvodnom dijelu knjige (7–22) autor detaljno raščlanjuje metodologiju istraživačkog rada primijenjenu pri izradbi djela. Kao temeljni predmet istraživanja autor izdvaja »javne isprave hrvatskih narodnih vladara i bosansko-humskih vladara i velmoža u užem smislu riječi, to jest listine ili povelje ili diplome i *pisma*, uz napomenu da *pismo* u ovom slučaju označuje također ispravu u užem smislu riječi, koja sadrži samo osnovne diplomatske formule ili sastavne dijelove isprave, a pokatkad čak nema niti jasan pravni čin. Težište je stavljeno na unutarnje karakteristike navedenih isprava, odnosno na njihove diplomatske formule ili sastavne dijelove« (7). Broj sačuvanih isprava hrvatskih narodnih vladara nije velik, svega 29, dok je bosansko-humskih latinskih više od stotinu. Hrvatske su isprave većinom sačuvane u prijepisima, a bosansko-humske u originalima, čemu je poglaviti razlog vremenska udaljenost. U uvodnom se dijelu, osim temeljnih objašnjenja o vrstama i značajkama isprava, iznosi detaljan pregled na razne zbornike i zbirke izvora u kojima je dio ovih isprava publiciran, kao i na prinose nekih istaknutijih proučavatelja hrvatske i bosanske diplomatske građe.

U poglavlju »Kancelarija« (23–37) autor ističe kako niti za hrvatsku niti za bosansko-humsku kancelariju nije sačuvan nikakav suvremeni opis te se stoga o njima može govoriti samo na osnovi sačuvanih isprava. Isto tako, nemoguće je »strogo dijeliti bosansko-humsku kancelariju na hrvatsku i latinsku jer je to jedna kancelarija s različito obravnavanim notarima. Iz nje su izlazile isprave pisane i ćirilicom, odnosno bosančicom, (na hrvatskom jeziku) i latinicom (na latinskom jeziku). Pojedini su notari pisali isprave i na hrvatskom i na latinskom jeziku. Ćirilske su se isprave više odnosile na teritorij Bosne i Huma, a latinske na susjedne države i vladare« (28). U ovome se poglavlju autor obazire i na jezik isprava, materijal, službu pisara ili kancelara te utjecaje zapadnih kancelarija. Sastavne dijelove isprava hrvatske dvorske kancelarije, za razliku od Franje Račkog, koji ih dijeli na dva dijela, nazivajući prvi *tekst* ili *formula*, a drugi *formular* ili *protokol*, autor na

temelju ponovne raščlambe i dostignuća suvremene diplomatike dijeli na tri osnovna dijela: *protokol* ili *uvod*, *tekst* ili *kontekst* ili pak *sadržaj* i *eshatokol* ili *zaključak*.

Slijedi poglavlje »Kratki pregled povijesti hrvatskih i bosansko-humskih vladara« (39–83) u kojem nam autor iznosi sažet i pregledan tijek hrvatske povijesti od doseobe na ove prostore, preko razdoblja vladanja kneževa i kraljeva iz narodne dinastije, pa sve do ulaska Hrvatske u državnu zajednicu s Ugarskom (1102.). Povijest Bosne predstavljena je od njezinih najranijih spomena u povijesnim vrelima (Konstantin Porfirogenet) do osmanlijskih osvajanja i pada Srebreničke (1512.) i Jajačke banovine (1527.).

Središnji dio knjige sadrži podrobnu raščlambu vanjskih i unutarnjih karakteristika isprave. U poglavlju o vanjskim obilježjima isprave (85–115) autor, nabrojajući svaku ispravu hrvatskih i bosansko-humskih vladara zasebno (izvornike), iznosi podatke o njihovu *pisumu*, karakterističnim *grafičkim znakovima* (križ, inicijal, iluminirana slova i dr.), *tinti*, *materijalu* na kojem su pisane te *pečatu*.

U unutarnja obilježja isprava (117–340) spadaju diplomatske formule, ili sastavni dijelovi, jezik i stil. Isprave hrvatskih i bosansko-humskih vladara, kao i uopće isprave drugih srednjovjekovnih kancelarija, imaju svoje konvencionalne dijelove. To su uvod ili protokol, tekst ili kontekst ili pak korpus te zaključak ili eshatokol. Raščlanjujući svaku od raspoloživih isprava hrvatskih ili bosansko-humskih vladara, autor podrobno razmatra sve diplomatske formule isprava: protokol (i njegove dijelove: invocaciju, dataciju, intitulaciju, devociju, inskripciju i salutaciju), tekst ili korpus (dijelovi: arenga, notifikacija, dispozicija, sankcija, koroboracija) i eshatokol (dijelovi: subskripcija, aprekacija, pisari).

U završnom dijelu knjige nalaze se »Popis i kratke regeste analiziranih isprava« (341–349), »Popis vladara i papa« (351–364), pregled uporabljenih »Izvora i literature« (365–405), slikovni prilozi (faksimili dijela korištenih isprava, 406–425), sažeci na hrvatskom (427–430), njemačkom (431–434) i engleskom jeziku (435–438) te *sadržaj* (439–440).

Na kraju osvrta možemo zaključiti kako je studija Milka Brkovića iznimno dragocjen uradak na polju pomoćnih povijesnih znanosti te jednako tako nezaobilazna literatura i pomagalo za sve povjesničare i proučavatelje hrvatske i bosanske srednjovjekovne povijesne građe.

Lovorka Čoralić

Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ, *Julije Klović. Ikonografske studije*, Matica hrvatska, Knjižnica Saeculum, knj. III, Zagreb, 1999., 161 str.

U svojem poznatom djelu *Životopisi najslavnijih slikara, kipara i graditelja firentinski* je umjetnik i pisac Giorgio Vasari 1568. godine zabilježio: »Nikada nije postojao i možda još mnogo stoljeća neće postojati izvanredniji ni izvrsniji minijaturist ili, rekli bismo, slikar malih stvari negli što je to bio don Julije Klović, jer je on znatno nadmašio sve one koji su se ikad ogledali u toj vrsti slikarstva« (7). Slavnoga sitnoslikara iz nevelikog mjesta Grižane kraj Novog Vinodolskog Julija Klovića (1498.–1578.) Vasari je nazivao zvu-